

Інвентаризація лексико-фразеологічної групи іменників зі значенням інтелекту в сучасній німецькій мові

Слова в мові існують не ізольовано. Вони об'єднані за спільністю значень у групи, мікросистеми. Тобто семантичний рівень мови представляє собою не велику кількість безладних значень, а їх впорядковану систему [Степанова с.13]. Розуміння лексики як системи знайшло своє практичне втілення в дослідженні різних лексико-семантичних парадигм [Левицький].

У даній статті визначається лексико-семантична група (ЛСГ) як семантичне об'єднання слів (парадигм) однієї частини мови [Степанова с.49]. До списку фразеологізмів входили ті, які у своєму складі мали лексичну одиницю зі списку інвентаризованих.

Метою статті є визначити склад лексико-фразеологічної групи іменників зі значенням інтелекту в сучасній німецькій мові.

На сьогоднішній день вже опубліковано велику кількість робіт, які присвячені детальній розробці конкретних проблем, пов'язаних з дослідженням лексико-семантичних груп. Це, наприклад, публікації Р. Мельник „Інвентаризація ЛСГ прикметників зі значенням старанний“, М. Капатрука „Формалізована процедура дослідження лексики і перспективи її використання“, О. Джурюк „До проблеми інвентаризації ЛСГ іменників зі значенням будівля“, які були опубліковані у випусках „Наукового вісника Чернівецького університету“ та інші.

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше в синхронії проводиться інвентаризація лексико-фразеологічної групи зі значенням інтелекту в сучасній німецькій мові на об'єктивних формалізованих основах.

Актуальність вбачається у використанні результатів формалізованого дослідження та у створенні правильної основи для когнітивних робіт.

Принцип об'єктивної інвентаризації ЛСГ було сформовано дослідниками В.В. Левицьким, Н.Д. Капатруком та Л.В. Бистровою, який широко репрезентується в публікаціях цієї школи.

У даній статті ми використали методику вищезгаданих дослідників. Для визначення ваги компонента в тлумаченні використовується формула (1), за

допомогою якої можна визначити вагу компонента в кожному зі слів отриманого списку [6, с.88]:

$$W=(n+1)-r/n, \quad (1)$$

де W – вага компонента, n – кількість компонентів тлумачення, r – порядковий номер компонента в словниковій статті.

Значення W можуть бути в межах від нуля до одиниці. Чим ближче величина ваги компонента до одиниці, тим більше він семантично зв'язаний з основним значенням тлумачного слова.

З метою більшої об'єктивізації було використано вісім словників (чотири синонімічні¹ та чотири тлумачні² словники сучасної німецької мови, за допомогою яких ми визначали середню вагу компонента за формулою:

$$W_{\text{серед.}}=W_1+W_2+\dots+W_n/n, \quad (2)$$

де $W_{\text{серед.}}$ – середня вага компонента, $W_1, 2, n$ – вага компонента в першому, другому, n – му словнику, n – кількість словників.

На першому етапі визначаємо домінанту групи (для іменників – Verstand) і на основі словників складаємо початковий список слів, за допомогою яких розкривається зміст домінанти. Далі за допомогою формул знаходимо середню вагу домінанти в тлумаченні слів вихідного списку: таблиця 1. На другому етапі початковий список стратифікується на основі частотних характеристик слів, що входять до його складу. Словам, які зустрілись у чотирьох і більше з восьми синонімічних та тлумачних словників, надається статус ядерних лексем. У нашому випадку до таких належать: Geist (0,74), Grips

¹ 1) Peltzer K., Normann R.: Das treffende Wort: Wörterbuch sinnverwandter Ausdrücke – Thun: Ott Verlag, Aufl.19, 1994.– 695 S.

2) Duden. Das Synonymwörterbuch. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: 3., völlig neu erarbeitete Auflage: Dudenverlag, 2004 – Bd. 8.

3) Bulitta E., Bulitta H.: Das grosse Lexikon der Synonyme – Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH, 2005. – 1049 S.

4) Görner H., Kempcke G. Synonymwörterbuch. –Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1974. – 643 S.

² 1) Bunting K., Karatas R.: Deutsches Wörterbuch – Chur/Schweiz: Isis Verlag AG, 1996. – 1472 S.

2) Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim / Wien / Zürich: Dudenverlag, 1996. – 1816 S.

3) Lingen. Neues deutsches Wörterbuch – Köln: Lingen Verlag, 2003. – 1055 S.

4) Wahrig G. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. – Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, 1994. – 1824 S.

(0,66), Intellekt (0,62). На основі одержаних результатів весь список поділяється на 3 групи:

Перша група – іменники з вагою 0,5 та більше. До цієї групи належать слова: Geist (0,74); Grips (0,66); Intellekt (0,62). Вони описують основне значення домінанти й тісніше, ніж інші слова списку, зв'язані з нею.

Вага домінанти Verstand в тлумаченні слів вихідного списку

Таблиця 1

		W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	W-сумарне	W-середнє
1	Geisteskraft	0,33	-	-	0,5	-		-	-	0,83	0,1
2	Hirn	0,13	0,38		0,5	0,33	0,71	0,5	0,89	3,44	0,43
3	Intellekt		0,35	0,14	1	1	0,5	1	1	4,99	0,62
4	Klugheit	0,11	0,72	0,07	0,27	0,83	1			3	0,38
5	Geist	0,68	0,81	0,65	1	0,91	0,95	0,88		5,88	0,74
6	Begabung			0,39	0,31					0,7	0,09
7	Talent	0,64								0,64	0,08
8	Gehirn	0,17	0,45				0,67	0,5		1,79	0,22
9	Scharfsinn		0,4	0,08		0,25		0,5	1	2,23	0,28
10	Grips		0,26		1	1	1	1	1	5,26	0,66
11	Begriffsvermögen	1	-	-		-	-	-		1	0,13
12	Besinnung	1				-				1	0,13
13	Bewußtsein	0,47						-		0,47	0,06
14	Denkvermögen	1	0,31	0,09	0,09			-		1,8	0,23
15	Erkenntnis	1								1	0,13
16	Intelligenz hohe		0,42	0,33				0,75		1,5	0,19
17	Vernunft	0,04	0,27	0,6	1				1	2,91	0,36
18	Auffassungsgabe		0,29	0,13	0,29					0,71	0,09
19	Geistesgaben		-	-	1	-		-		1	0,13
20	Esprit			-	1	-				1	0,13

21	Ratio		-	0,6		1	0,5	0,5		2,6	0,33
22	Grütze		-		1		0,25		0,4	1,65	0,21
23	Verständnis				0,78					0,78	0,1
24	Gehirnschmalz		-		1	-		-	-	1	0,13
25	Pli		-		1	-		-		1	0,13

Друга група – всі слова, вага яких не перевищує 0,5 і не нижча 0,1. Сюди належать іменники: Geisteskraft (0,1), Hirn (0,43), Klugheit (0,38), Gehirn (0,22), Scharfsinn (0,28), Begriffsvermögen (0,13), Besinnung (0,13), Denkvermögen (0,23), Erkenntnis (0,13), Intelligenz (0,19), Vernunft (0,36), Geistesgaben (0,13), Esprit (0,13), Ratio (0,33), Grütze (0,21), Verständnis (0,1), Gehirnschmalz (0,13), Pli (0,13).

Третя група – іменники з семантичною вагою нижчою 0,1: Begabung (0,09), Talent (0,08), Bewußtsein (0,06), Auffassungsgabe (0,09).

Але „тест на ім'я” не завжди може дати об'єктивний результат. За межами основної групи залишаються слова, які входять до лексико-семантичної групи, що формується, але не описуються домінантою. Тому для визначення того, які з іменників, прикметників, прислівників, дієслів, крім вже названих, належать до основного складу ЛСГ, ми пропускаємо їх через „фільтр” слів, що входять до ядра, тобто проводимо операцію „тест на ядро”. Якщо їх значення описується хоча б одним компонентом ядра, то тестоване слово включається до складу ЛСГ. Отримані за процедурою W величини можна певною мірою стратифікувати, що робить процедуру інвентаризації не лише об'єктивнішою, а й наочнішою. Результати проведеного „тесту на ядро” наводяться в таблиці 2.

Вага „ядрових” слів Geist, Grips, Intellekt
в тлумаченні іменників вихідного списку

Таблиця 2

		W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	W- сум ар- не	W- сер ед- не
1	Geisteskraft	0,67	-	-		-		-	-	0,67	0,08
2	Hirn		0,4 7							0,47	0,06
3	Klugheit									0	0

4	Begabung	0,59			0,29				0,88	0,11
5	Talent				0,65				0,65	0,08
6	Gehirn		0,33						0,33	0,04
7	Scharfsinn		0,84				1		1,84	0,23
8	Begriffs- vermögen	-	-	-		-	-	-	0	0
9	Besinnung					-			0	0
10	Bewußtsein	1					-		1	0,13
11	Denkvermögen	0,19	0,69					-	0,88	0,11
12	Erkenntnis	0,9							0,9	0,11
13	Intelligenz hohe		0,69						0,69	0,09
14	Vernunft	0,13	0,74						0,87	0,11
15	Auffassungs- gabe		0,21						0,21	0,03
16	Geistesgaben		-	-		-		-	0	0
17	Esprit	-	1	-		-		1	2	0,25
18	Ratio	-							0	0
19	Grütze	-	-	-					0	0
20	Verständnis								0	0
21	Gehirnschmalz	-	-	-		-		-	0	0
22	Pli	-	-	-		-		-	0	0

Проведене дослідження показало, що найбільшу семантичну вагу мають іменники Hirn (0,43), Klugheit (0,38) та Vernunft (0,36). Але до основного складу групи вони не можуть ввійти, оскільки мають семантичну вагу менше 0,5.

Отримані дані дозволяють провести інвентаризацію за даною процедурою і фразеологічних одиниць зі значенням інтелекту, які були виписані з словників під редакцією В.І. Гавриця, О.П. Пророченка, Л.Е. Біновича і за вагою цих ядерних одиниць вони також підлягали певній стратифікації, повний опис процедури якої може бути предметом окремої статті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Быстрова Л.В., Капатрук Н.Д., Левицкий В.В. К вопросу о принципах и методах выделения лексико-семантических групп слов // Филол. науки.- 1980. - № 6. – С. 75-78.
2. Левицкий В.В. Статистическое изучение лексической семантики. -К., 1989.- 155с.
3. Левицький В.В., Огуй О.Д., Кійко Ю.С., Кійко С.В. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу. - Чернівці, Рута, 2000.-136с.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bulitta E., Bulitta H.: Das grosse Lexikon der Synonyme – Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH, 2005. – 1049 S.
2. Bünting K., Karatas R.: Deutsches Wörterbuch – Chur/Schweiz: Isis Verlag AG, 1996. – 1472 S.
3. Duden. Das Synonymwörterbuch. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: 3., völlig neu erarbeitete Auflage: Dudenverlag, 2004 – Bd. 8. – 1104 S.
4. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim / Wien / Zürich: Dudenverlag, 1996. – 1816 S.
5. Görner H., Kempcke G. Synonymwörterbuch. –Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1974. – 643 S.
6. Lingen. Neues deutsches Wörterbuch – Köln: Lingen Verlag, 2003. – 1055 S.
7. Peltzer K., Normann R.: Das treffende Wort: Wörterbuch sinnverwandter Ausdrücke – Thun: Ott Verlag, Aufl.19, 1994. – 695 S.
8. Wahrig G. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. – Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, 1994. – 1824 S.